

3. Торшилова Е. М. Эстетическая компетентность как условие общего развития современных детей и подростков [Текст] / Е. М. Торшилова. – Дубна: Феникс +, – 2006.
4. Торшилова Е. М. Воображение как сотворчество: уровни развития [Текст] // Искусство в школе / Е. М. Торшилова, – 2007. – № 6.
5. Торшилова Е. М. Тестирование эстетического и общего развития ребенка: концепция и методики [Текст] / Е. М. Торшилова // Цветной мир. – 2008.

Bibliography

1. Torshylova E. M. «Kak vosprinimaiut esteticheskuiu garmoniiu russkie, amerikanskie i yaponskie deti» [Tekst] // Psihologicheskii zhurnal. – t. 14. – № 2, 1993.
2. Torshylova E. M., Morozova T. V. Razvitiie esteticheskikh sposobnostei detei 3-7let: teoriia i diagnostika [Tekst] / E. M. Torshylova, V. Morozova. – Ekaterenburg: Delovaia kniga, – 2001.
3. Torshylova E. M. Esteticheskaia kompetentnost kak usloviie obshhego razvitiia sovremennykh detei i podrostkov [Tekst] / E. M. Torshylova. – Dubna: Feniks +, – 2006.
4. Torshylova E. M. Voobrazheniie kak sotvorchestvo: urovni razvitiia [Tekst] // Iskusstvo v shkole / E. M. Torshylova, – 2007. – № 6.
5. Torshylova E. M. Testirovaniie esteticheskogo i obshchego razvitiia rebenka: kontsepcii i metodiki [Tekst] / E. M. Torshylova // Tsvetnoi mir. – 2008.

Лідія Ткаченко,

м. Київ

УДК37.013.73

КРЕАТИВНІСТЬ І ТВОРЧІСТЬ: СУЧАСНИЙ КОНТЕНТ

В статье проанализировано смысловое наполнение понятий «творчество» и «креативность» в современном научном дискурсе. Рассмотрены философские, психологические, социологические подходы к их определению.

Ключевые слова: творчество, креативность, личность, развитие, деятельность.

This paper deals with the semantic content of the concepts of «creation» and «creativity» in modern scientific discourse. We consider the philosophical, psychological, sociological approaches to their definition.

Key words: creation, creativity, personality development, creation activities.

Діяльність людини в сучасних умовах розвитку суспільства має бути позначена творчістю і креативністю. Це стосується як матеріально-виробничої діяльності, що утворює фундамент суспільного життя, так і соціальної практики, що формує суспільні відносини, не кажучи вже про експериментальну (наукову) практику. Творчість сприймається не лише як природний елемент діяльності, а й стає її необхідною компонентою. Більшою мірою у науковій літературі (особливо зарубіжній) ідеться про креативність. Як характеризуються у сучасному науковому дискурсі ці феномени – з'ясування цих питань стає за мету нашої статті.

Творчість у сучасних філософських словниках визначено як діяльність, що породжує нові цінності, ідеї, саму людину як творця.

Філософський енциклопедичний словник дає наступне визначення: «творчість – продуктивна діяльність за мірками свободи та оновлення, коли зовнішня детермінація людської активності змінюється внутрішньою самовизначеністю. Елементи творчості притаманні людській діяльності взагалі, але як окремих різновид діяльності творчість характеризується продукуванням нових результатів» [16].

З точки зору філософії, кожна людина займається у своєму житті творчістю, де вона не просто механічно виконує свою роботу, але й намагається внести в неї щось від себе, у чому-небудь її вдосконалити. Побачити щось уперше надзвичайно важко, оскільки знання.

освіта, звичка одразу пояснюють, переводять у звичні штампи, узагальнює О. Некрасова [10]. Ще одне зауваження, що міститься у цьому ж визначенні, – «творчість – це спосіб життя» – викликає певні заперечення. Таке узагальнення більше схоже на риторичну фігуру. Безумовно, що у житті є такі сфери, де потрібне точне виконання наказів, дотримання рецептури, ретельне відтворення технологій тощо – де творчість є обмеженою, або й забороненою. Проте нинішня тенденція до творчості, як обов'язкової умови діяльності має розумітися, як вимога до творчого мислення людини. У навчанні людей потрібно акцентувати «особливу увагу на творчому началі та гнучкості з метою розвитку їх здатності постійно адаптуватися до вимог економіки, що ґрунтується на знаннях», – підкреслює В. Кремень [15]. Діяльність як виконання, ретельне, але таке, що повторює відоме, донедавна визначалася як дотримання якості, майстерність, але не цінується у суспільстві як слухна. Сьогодні тільки творче ставлення, творче виконання будь-якої справи можуть оцінюватися як придатні. В цілому творчість – творче засвоєння, творче обмірковування, творче продукування, – стає нормою. І з цією метою постає завдання виховання креативності – здатності до творчості.

Креативність (лат. *creo* – творити, створювати) – здатність творити, здатність до творчих дій, що ведуть до нового незвичного бачення проблеми чи ситуації. Встановлено, що креативні здібності, як правило, не передбачають високого рівня «загального інтелекту», а значно тісніше корелюють зі специфічними видами інтелекту – лінгвістичним, музичним, логіко-математичним, просторовим, тілесно-кінестатичним, внутрішньо особистісним та між-особистісним (за Г. Гарднером). Спираючись на Д. Трефферта [22], І. Меркулов підсумовує: для творчої особистості є типовим не лише рівень когнітивної, але й мотиваційної активності. Вони прагнуть до автономії, незалежності, самоствердження, що ведуть їх до пошуку маловивчених чи «гарячих» проблем, галузей знань, що формуються, аби кинути виклик загальноприйнятим уявленням [9].

Характерним для креативної особистості, додає В. Андрієвська, є відкритість до нового досвіду, так зване дивергентне мислення, коли пошук іде одночасно в різних напрямках, не підпорядковуючись єдиній логіці (на відміну від конвергентного, коли зусилля спрямовуються на відшукання одного, єдиного правильного розв'язку). В цілому креативне мислення позначається пластичністю, рухливістю, оригінальністю [1].

Здійснивши аналіз сучасних досліджень проблеми креативності в зарубіжній психології, К. Торшина [14] зауважує, що проблема креативності ще далека від розв'язання, проте існує досить розроблений методичний та теоретичний базис для подальших досліджень. Однак, крім наукового інтересу, креативність представляється вченим ще і важливим фактором гуманістичного розвитку людства в цілому і навіть його тотального виживання. Розуміння цього факту змушує їх інтенсифікувати свої дослідження в цій області і вести пропаганду ідеї креативного способу мислення [Там само].

Більшість учених воліють судити про наявність креативного процесу по наявності продукту, разом з тим, оцінка їхньої креативності може бути проведеною лише в контексті критеріїв, що наявні в певній культурі, в певний час [Там само].

Спираючись на дослідження М. Сторфера [20] та І. Торранса [21] дослідниця виокремлює два типи креативного мислення. Перший – янусіанські розумові процеси, другий – здатність генерувати вид «одночасного бачення», необхідного для розв'язання складних причинно-наслідкових проблем.

Янусіанське мислення містить здатність активно обдумувати одночасно дві протилежні речі і за допомогою цього відпрацьовувати дві несумірні точки зору на предмет паралельно. Цей тип мислення є ключовим кроком у процесі створення наукових теорій та/або відкриттів таких людей, як (ініціали) А. Ейнштейн, Ч. Дарвін, Уотсон, Пастер і Е. Фермі, і є сутністю креативного розумового процесу літературних критиків, поетів і філософів.

Другий психометричний підхід оцінює здатність людей генерувати вид інсайту, пов'язаний з суперсучасними навичками розв'язання проблем. Для розв'язання таких проблем

людина повинна вміти перевіряти потенційні зв'язки між змінними, що спочатку потрібно перевести зі семантичної форми подання в символічні коди, й утримувати в пам'яті мережу зв'язків, висновки, пов'язані з цими змінними, та «причинні» докази. Одночасно вони мають перевіряти комбінації змінних на предмет їх придатності в якості потенційного рішення [14].

Цікавим з точки зору відносин «особистість – суспільство» є підхід Ж. Годфруа. Він пише, що творцем, так як і інтелектуалом, не народжуються. Все залежить від того, які можливості надасть оточення для реалізації того потенціалу, який в різній мірі і в тій чи іншій формі властивий кожному з нас. Дослідник посилається на Фергюсона (Ferguson, 1974), який вважав, що «творчі здібності не створюються, а вивільняються». Тому, для того щоб зрозуміти, як розвинулася творча діяльність, необхідно оцінити не тільки і, навіть, не стільки необхідний для цієї діяльності базовий рівень інтелекту, скільки особистість людини та шляхи її формування.

Будь-яка система виховання, створена суспільством, заснована на конформізмі. Це надійний шлях до забезпечення єдності членів соціальної групи, але, разом з тим, і вірний спосіб придушити розвиток творчого мислення.

Дійсно, творча особистість в основі чужа конформізму. Незалежність суджень дозволяє їй досліджувати шляхи, на які з остраху здатися смішними не наважуються вступити інші люди. Творча людина з працею входить у життя соціальної групи, хоча вона відкрита для оточуючих і користується певним авторитетом, перебирає на себе загальноприйняті цінності тільки в тому випадку, якщо вони збігаються з її власними. У той же час, вона мало догматична в її уявленні про життя і суспільство, а також про сенс власних вчинків.

Творча людина еkleктична, допитлива і постійно намагається об'єднати дані з різних областей. Творчі люди люблять бавитися, і голова в них сповнена дивними ідеями. Їх сприйняття світу безперервно оновлюється.

Найчастіше творчі люди зберігають дитячу здатність до подиву і замилювання, і звичайна квітка може викликати у них такий же захват, як і революційне відкриття. Це мрійники, які часом можуть зійти за божевільних через те, що втілюють в життя власні ідеї, що інші сприймають за маячню, одночасно приймаючи й інтегруючи ірраціональні аспекти своєї поведінки [7].

Посилаючись на Ф. Баррона и Д. Харрінгтона [18], К. Торшина зробила наступні узагальнення щодо креативності:

1. Креативність – це здатність адаптивно реагувати на необхідність у нових підходах і нових продуктах/продукціях. Така здатність дозволяє також усвідомлювати нове в бутті, хоча сам процес може носити як свідомий, так і несвідомий характер.

2. Створення нового творчого продукту/продукції багато в чому залежить від особистості творця і сили його внутрішньої мотивації.

3. Специфічними властивостями креативного процесу, продукту/продукції та особистості є їх оригінальність, спроможність, валідність, адекватність завданню і ще одна властивість, що може бути названою придатністю естетичною, екологічною, оптимальною за формою, правильною і оригінальною на певний момент.

4. Креативні продукти/продукції можуть бути різні за природою: нове розв'язання проблеми в математиці, відкриття хімічного процесу, створення музики, картини чи поеми, нової філософської або релігійної системи, інновація в юриспруденції, позитивне розв'язання соціальних проблем тощо. [14].

Проблема мотивації розглядається наступним чином Ю. Антоняном. «мотив – це дещо внутрішнє для особистості, те, що спонукає її до діяльності, поведінки чи вчинку, спрямовує їх та наповнює смыслом. Мотив покликаний задовольняти певні потреби, тому можна вважати, що потреба формує мотив. Крім потреби на виникнення мотиву впливають також емоції, ідеї, цілі тощо. При цьому мотиви, особливо провідні, можуть формуватися все життя, починаючи з народження» [2]. Отже, запит оточення (суспільства) на креативність і творчість формуватиме мотивацію до їхніх проявів.

До цього потрібно додати, що наступним щаблем підвищення продуктивності у творчих процесах є наявність відповідного управління. Дослідники І. Какко та С. Інкінен поставили питання про те, що має бути наступним у ланцюгу «креативність – креативна особистість – креативний бізнес – креативний процес – креативна індустрія – креативна економіка», і відповіли наступним чином: це має бути креативний та інтуїтивний (serendipity) менеджмент. Мається на увазі створення творчих груп, у яких організовується динамічна співпраця креативних особистостей [19].

Умовою будь-якої творчості виступає внутрішня свобода людини. На це свого часу вказав В. Розанов. Починаючи скільки-небудь розуміти себе, я дуже добре бачу, що я істота вільна, – не негативно вільна, не в тому розумінні, щоб я не мав перед собою зовнішніх засторог, а в тому сенсі, що я маю спроможність свободи [11].

Нинішній етап розвитку суспільства висуває свої умови до креативності і творчості. Вони мають весь час вступати в конкурентну боротьбу з такими самими проявами заради власного ствердження. Про це зазначає сучасний соціолог Р. Флоріда. Він акцентує на характері творчої діяльності, що не піддається формалізованій організації та контролю. По-перше, творча діяльність не носить характеру повторюваності. Поскільки вона відбувається подумки, її неможливо спостерігати, а отже, її піддати тейлоризації. Нарешті, креативні люди схильні чинити опір спробам систематичного контролю [17]. Дослідник наводить власні міркування щодо пояснення внутрішніх причин, мотивів креативності й творчості особистостей такого роду. Представники креативного класу, пише Р. Флоріда, працюють заради можливості продемонструвати, на що вони здатні, заради визнання та поваги, що пов'язані з великою відповідальністю. Вони працюють тому, що хочуть брати участь у цікавих проектах разом з цікавими людьми. Вони працюють тому, що для креативної людини цим визначаються її ідентичність та волевиявлення [Там само].

З'ясування сутності й смислу понять «творчість» і «креативність» потрібно пов'язати із розумінням сутності сучасної філософської парадигми гуманітарного пізнання. На її місце претендує когнітивно-інформаційна теорія [8]. Вона виходить із синергетичного розуміння світобудови й стверджує, що поза цілісністю інформаційної системи суспільство не може функціонувати. Його інформаційна системність і цілісність притаманна суспільній організації будь-якого типу, вона виступає в якості універсального засобу його зв'язку, представленого в будь-якій точці історії чи сучасності. У зв'язку з цим когнітивно-інформаційна теорія висуває нові системні категорії: інформаційна сфера (що визначає матеріально-речовий слід (шлейф) сукупного когнітивного феномена людського мислення) та інформаційне середовище людини (в якому реалізується здатність до опосередкованого через матеріальний продукт/продукція та інформаційного обміну).

Поняття опосередкованого інформаційного обміну має ключову значущість для когнітивної концепції гуманітарного знання, оскільки через нього виражається специфічно людська здатність обміну інформацією за посередництва цілеспрямовано створених одиниць інтелектуального продукту/продукції. Можливість цього обміну обумовлена процесами соціальної адаптації, що містить дві сторони – антропологічну адаптацію (допомога суспільства у соціалізації особистості) та когнітивну адаптацію (що є умовою входження людини в інформаційне середовище людства через здатність втілювати ідею мислення у річ), а також, відповідно, здатність розпізнавати у структурі цілеспрямовано створеної речі її призначення, функцію та смисл її створення, розпізнавати ідею іншого індивіда. На думку А. Медушевського, здатність фіксувати інформацію зовні та розпізнавати інформацію, зафіксовану у речі є ключовим моментом у становленні особистості і суспільства [8].

Вочевидь, що наведена концепція надзвичайно близька за методологічним підходом до теорії соціальної комунікації (семіосоціопсихології) як універсального соціокультурного механізму, що забезпечує саму можливість суспільних інтеракцій. Як зазначає Т. Дрідзе, до парадигмальних основ семіосоціопсихології відносяться комунікація, текстова діяльність, текст, діалог.

Комунікація реалізується у формі обміну діями породження й інтерпретації текстів – у текстовій діяльності. Текст, що трактується у семіосоціопсихології, як одиниця комунікації, являє собою ієрархію комунікативно-пізнавальних програм, що цементується загальною концепцією чи замислом партнерів по спілкуванню. Текстова діяльність у такому випадку є одним з ключових механізмів соціокультурної регуляції, що забезпечує через включення до діалогу суб'єктності – свідомості. Інтелекту, інтенції, волі та емоцій суб'єкта спілкування, саму можливість обміну діяльністю та її продуктами між людьми [6].

Діалог у такому випадку трактується дослідницею як режим, або умова комунікації. Цей режим відокремлює комунікативні процеси від процесів інформаційно-потокowego характеру, коли відправні і отримувач залишаються на різних полюсах інформаційного каналу. Разом з тим, наявність так званого ефекту діалогу дозволяє розпізнавати їх від інших (псевдокомунікації – спроб діалогу, що не завершилися адекватними інтерпретаціями комунікативних інтенцій, та квазікомунікації – ритуальних «дійств»), що підміняють живе спілкування й таких, що й не припускали діалогу за вихідними умовами. Мета справжнього діалогу – «ідентифікації» – адекватна інтерпретація комунікативної інтенції партнера по спілкуванню. Її значення виявляється первинним по відношенню до згоди/незгоди з партнером, оскільки згода та незгода завжди співвіднесені із тим, що було зрозуміло [5].

Розуміння, осягнення тексту – це набуття смислу через сприйняття та розуміння судження. Здійснене як інтелектуальна процедура, воно набуває ознак творчості. Відповідь у діалозі, тобто творення тексту, що містить зустрічну інтенцію, є справжньою творчістю. Досягнення справжнього розуміння у діалозі передбачає креативність у творенні тексту, аби запобігти актам псевдо- та квазікомунікації.

Для особистості основним стає розуміння, а не знання.

Як зазначають О. Долженко і О. Тарасова, розуміння – творча діяльність, пов'язана із розширенням її внутрішньої реальності та збільшенням усвідомленості. За розумінням постає рух трансцендування й вивищення [8]. Спираючись на М. Мамардашвілі та О. П'ятигорського, які стверджують, що в основі знання закладено символічне відношення, яке виникає при особливому стані свідомості [24], О. Долженко й О. Тарасова зауважують, що потрапити в цей стан свідомості можливо лише за умов свободи й доб-ровільності. Навчити такому «попаданню», залишаючись у межах раціональної традиції й технічного обчислення неможливо. Цей стан неможливо підконтрольно відтворювати всередині системи освіти, що функціонує у режимі мас-медіа: воно не транслюється. Вочевидь такі стани свідомості відкриваються лише в живій спів-буттєвості, в умовах діалогу спів-свідомостей, у системі антропологічної спадкоємності та наслідування буття. З цього випливає, що не може бути визначених правил, рецептів, формальних технологій навчання творчості. Проте є особливі, «неписані правила», сфера творчої грамотності, що не формалізується, які притаманні будь-якому виду діяльності, що складають сутність антропологічного наслідування досвіду буття [8].

Цікаве зауваження, що має безпосереднє відношення до вищезазначеного, а також демонструє нелінійність, спонтанність розвитку особистості, робить В. Розін. За його спостереженнями, людина, яка є особистістю, не може діяти як усі, за традицією чи звичаєм. Вона шукає опертя у собі й світі, що відповідає її переконанням. Якщо ж її особистісне «Я» і світ перестають відповідати сподіванням, людина рано чи пізно переживає кризу й змушена міняти те й інше. Необхідною умовою такої трансформації виступає вчинок і творчість. Вчинок дозволяє розійтися з минулим й зробити крок у майбутнє. Але, щоб це могло статися, особистість має здобути нове бачення, осмислити нову реальність, відчувати себе іншою, що обов'язково передбачає творчість [12]. Ця теза містить кілька пунктів, що свідчать про відхід від лінійного мислення, легалізують «синергетичне бачення» людини, як складної системи, що самоорганізується й саморозвивається, а також утверджують творчість, як засіб самотворення й творення буття.

Таким чином, сучасний контент творчості й креативності обумовлює використання синергетичної парадигми [13] як більш адекватної філософсько-методологічної бази для

розвитку творчої, креативної особистості. Синергетичний підхід забезпечує врахування множинності варіантів розв'язання проблеми, передбачає саморозвиток системи. Не лінійність розвитку тощо, а такий підхід дозволяє формувати в особистості здатність до конвергентного мислення, звичку до аналізу ситуації (проблеми) з метою пошуку кількох варіантів її вирішення й обрання з-поміж них раціонального для певного випадку.

Сучасний контент творчості й креативності обумовлений вимогами нинішнього етапу цивілізаційного розвитку до діяльності людини. Передусім це має бути самотворення особистості. Актуалізація здібностей та обдарувань особистості у саморозвитку обумовлює створення інноваційного продукту, в який вкладено інноваційні смисли. Людина має бути готовою не лише їх продукувати, але й адекватно сприймати, розуміти смисли в творчості інших. Ситуація суспільства знання, що породжується співіснуванням і зіткненням інновацій, має регулюватися інтуїтивним (таким, що передбачає) управлінням.

Використані літературні джерела

1. *Андрієвська В. В.* Креативність [Текст] // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер. – 2008. – С. 432.
2. *Антонян Ю. М.* О сущности мотивов [Текст] // Философские науки / Ю. М. Антонян. – 2009. – № 5. – С. 69–78.
3. *Годфруа Ж.* Что такое психология: В 2-х т. Т. 1 [Текст] / Пер. с франц. / Ж. Годфруа. – М.: Мир. – 1992. – 496 с., ил.
4. *Долженко О. В.* Система contra образования? [Текст] / О. В. Долженко, О. М. Тарасова // Философские науки. – 2011. – № 3. – С. 17–32.
5. *Дридзе Т. М.* Две новые парадигмы для социального познания и социальной практики [Текст] // Социальная коммуникация и социальное управление в экоантропоцентрической и семиосоциопсихологической парадигмах: В 2 кн. / РАН. Ин-т социологии. Центр соц. упр., коммуникации и соц.-проектных технологий; Отв. ред. Т. М. Дридзе. – М.: Изд-во Ин-та социологии РАН. – 2000. – Кн. 1. – С. 5–42.
6. *Дридзе Т. М.* Социокультурная коммуникация: текст и диалог в семиосоциопсихологии [Текст] // Социокультурное пространство диалога / Т. М. Дридзе. Дридзе Т. М. – М.: Наука, – 1999. – С. 58–77.
7. *Мамардашвили М. К.* Символ и сознание. етафизические рассуждения о сознании, символикe и языке [Текст] / М. К. Мамардашвили, А. М. Пятигорский. – М.: Школа «Языки русской культуры», – 1997. – 224 с.
8. *Медушевский А. Н.* Когнитивно-информационная теория как новая философская парадигма гуманитарного познания [Текст] // Вопросы философии / А. Н. Медушевский. – 2009. – № 10. – С. 70–92.
9. *Меркулов А. И.* Креативность [Текст] // Философия: Энциклопедический словарь / Под ред. А. А. Ивина. – М.: Гардарики. – 2004. – С. 401–403.
10. *Некрасова Е. Н.* Творчество [Текст] // Философия: Энциклопедический словарь / Под ред. А. А. Ивина. – М.: Гардарики. – 2004. – С. 849.
11. *Розанов В. В.* Что против принципа творческой свободы нашлись возразить защитники свободы хаотической? [Текст] // Электронный ресурс. – Режим доступа: http://zaknigu.ru/russian_classic/rozanov_vv
12. *Розін В. М.* Можем ли мы проектировать себя сами? [Текст] // Философские науки / В. М. Розін. – 2009. – № 12. – С. 8–26.
13. *Ткаченко Л. І.* Парадигма синергетичного підходу в педагогіці [Текст] // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України / Л. І. Ткаченко. – К. – 2013. – Вип. 78. – 243 с. – С. 184–188.
14. *Торшина К. А.* Современные исследования проблемы коеативности в зарубежной психологии [Текст] // Вопросы психологии / К. А. Торшина. – 1998. – № 4. – С. 124–133.
15. *Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура: монографія* [Текст] / За ред. В. Г. Кременя. – К.: Педагогічна думка. – 2008. – 472 с.
16. *Філософський енциклопедичний словник* [Текст] / НАН України. Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; ред. кол. В. І. Шинкарук (голова) та ін.; наук. ред. Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук. – К.: Абрис, – 2002. – 747 с.
17. *Флорида, Ричард.* Креативный класс: люди, которые меняют будущее [Текст] / Ричард Флорида. – Пер. с англ. А. Константинов. – М.: Издательский дом «Классика XXI», – 2007. – 421 с.

18. Barron F., Harrington D. Creativity, intelligence and personality [Текст] // Ann. Rev. of Psychol. V. 32. – 1981. P. 439–476.
19. Kakko Ilkka/ Homo Creativus. Aspects of Creativity and Serendipity Management / Ilkka Kakko, Sam Inkinen // Oxford Journals. Science and Public Policy. Volume 36. Issue 7. August 2009 – P. 537-548.
20. Storfer M. D. Intelligence and giftedness. The contributions of heredity and early environment. San Francisco; Oxford: Jossy Bass Publ., – 1990.
21. Torrance E. P. The nature of creativity as manifest in the testing // R. Sternberg, T. Tardif (eds.). The nature of creativity. Cambridge: Cambr. Press, – 1988. P. 43–75.
22. Treffert, Darold A. Islands of Genius. The Bountiful Mind of the Autistic, Acquired, and Sudden Savant. – Jessica Kingsley Publishers. – 2010. – 328 p.

Bibliography

1. Andriievska V. V. Kreatyvnist [Текст] // Entsiklopediia osvity / Akad. ped. nauk Ukrainy; gol. red. V. G. Kremen. – K.: Yurinkom Inter, – 2008. – S. 432.
2. Antonian Ju. M. O sushchnosti motivov [Текст] // Filosofskie nauki / Ju. M Antonian– 2009. – № 5. – S. 69–78.
3. Godfrua Zh. Chto takoe psihologiiia: V 2-h t. T. 1 [Текст] / Per. s franc. / Zh. Godfrua. – M.: Mir, 1992. – 496 s., il.
4. Dolzhenko O. V. Sistema contra obrazovaniia [Текст] / O. V. Dolzhenko, O. M. Tarasova // Filosofskiiie nauki. – 2011. – № 3. – S. 17–32.
5. Dridze T. M. Dve novye paradigmy dlia sotsyalnoho poznaniia i sotsialnoi praktiki [Текст] // Sotsyalnaia kommunikatsiia i sotsyalnoe upravleniie v ekoantropotsentricheskoi i semiosostyopsihologicheskoi paradigmat: V 2 kn. / RAN. In-t sotsyologii. Centr soc. upr., kommunikatsyi i soc.-proektnykh tekhnologii; Otv. red. T. M. Dridze. – M.: Izd-vo In-ta sotsyologii RAN, – 2000. – Kn. 1. – S. 5–42.
6. Dridze T. M. Sotsyokulturnaia kommunikaciia: tekst i dialog v semiosostyopsihologii [Текст] // Sotsyokulturnoe prostranstvo dialoga / T. M. Dridze. Dridze T. M – M.: Nauka, – 1999. – S. 58–77.
7. Mamardashvili M. K. Simvol i soznanie. metafizicheskie rassuzhdeniia o soznanii, simvolike i yazyke [Текст] / M. K. Mamardashvili, A. M. Piatigorskii. – M.: Shkola «Yazyki russkoj kultury», 1997. – 224 s.
8. Medushevskii A. N. Kognitivno-informacionnaia teoriia kak novaia filosofskaia paradigma gumanitarnogo poznaniia [Текст] // Voprosy filosofii / A. N. Medushevskii. – 2009. – № 10. – S. 70–92.
9. Merkulov A. I. Kreativnost [Текст] // Filosofiiia: Entsiklopedicheski slovar / Pod red. A. A. Ivina. – M.: Gardariki, 2004. – C. 401–403.
10. Nekrasova E. N. Tvorchestvo [Текст] // Filosofiiia: Entsiklopedicheski slovar / Pod red. A. A. Ivina. – M.: Gardariki, – 2004. – S. 849.
11. Rozanov V. V. Chto protiv printsypa tvorcheskoi svobody nashlis vozrazit zashchitniki svobody haoticheskoi? [Текст] // Elektronnyi resurs. – Rezhym dosutpu: http://zaknigu.ru/russian_classic/rozanov_vv
12. Rozin V. M. Mozhem li my proektirovat sebii sami? [Текст] // Filosofskiiie nauki / V. M. Rozin. – 2009. – № 12. – S. 8–26.
13. Tkachenko L. I. Paradyhma synerhetychnoho pidhodu v pedahohitsi [Текст] // Novi tekhnologii navchannia: nauk.-metod. zb. / Institut innovatsiinykh tekhnologii i zmistu osviti MON Ukrainy / L. I. Tkachenko. – K., – 2013. – Vip. 78. – 243 s. – S. 184–188.
14. Torshyna K. A. Sovremenniie issledovaniia problemy kreativnosti v zarubezhnoi psihologii [Текст] // Voprosy psihologii / K. A. Torshyna. – 1998. – № 4. – S. 124–133.
15. Fenomen innovatsii: osvita, suspilstvo, kultura: monohrafiia [Текст] / Za red. V. G. Kremeniia. – K.: Pedahohychna dumka, – 2008. – 472 s.
16. Filosofskiy entsiklopedychniy slovnyk [Текст] / NAN Ukrainy. In-t filosofii im. G. S. Skovorody; red. kol. V. I. Shynkaruk (golova) ta in.; nauk. red. L. V. 16. Ozadovska, N. P. Polishchuk. – K.: Abris, – 2002. – 747 s.
17. Florida, Richard. Kreativnyi klass: liudi, kotorie meniaut budushcheie / Rachard Florida. – Per. s angl. A. Konstantinov. – M.: Izdatelskii dom «Klassika HHI», – 2007. – 421 s.
18. Barron F., Harrington D. Creativity, intelligence and personality // Ann. Rev. of Psychol. V. 32. – 1981. P. 439–476.
19. Kakko Ilkka/ Homo Creativus. Aspects of Creativity and Serendipity Management / Ilkka Kakko, Sam Inkinen // Oxford Journals. Science and Public Policy. Volume 36. Issue 7. August 2009 – P. 537-548.
20. Storfer M. D. Intelligence and giftedness. The contributions of heredity and early environment. San Francisco; Oxford: Jossy Bass Publ., 1990.
21. Torrance E. P. The nature of creativity as manifest in the testing // R. Sternberg, T. Tardif (eds.). The nature of creativity. Cambridge: Cambr. Press, 1988. P. 43–75.
22. Treffert, Darold A. Islands of Genius. The Bountiful Mind of the Autistic, Acquired, and Sudden Savant. – Jessica Kingsley Publishers. 2010. – 328 p.